

**Рецензія
офіційного рецензента**

кандидата мистецтвознавства, старшого викладача кафедри
композиції та інструментування Харківського національного
університету мистецтв імені І.П. Котляревського

Малого Дмитра Миколайовича

на дисертаційну роботу **Лисички Олександра Миколайовича**
**«КОМПОЗИТОРСЬКІ ПОШУКИ ЕДВАРДА ЕЛГАРА: ЕТАПИ ТВОРЧОЇ
ЕВОЛЮЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ ОРКЕСТРОВИХ ТВОРІВ)»**,

подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю **025 Музичне мистецтво**

Тема дисертаційної роботи є **актуальною**, оскільки присвячена дослідженню творчості одного з класиків англійської музики кінця XIX – початку XX століть, представнику доби пізнього романтизму Едварду Елгару, чиє ім'я – мало вивчене в українському музикознавстві. Про це свідчить значне переважання у праці західноєвропейських, зокрема англійських джерел з біографії і творчості композитора. Окрім цього, О. М. Лисичка вперше проводить цілісне дослідження оркестрового спадку митця, що підтверджується автором у дисертації: *«відсутня робота, яка б чітко та послідовно відстежувала творчу еволюцію митця та надавала б її періодизацію»* (с. 2-3). Виявляються етапи еволюції симфонічної творчості Е. Елгара, досліджується поняття національної англійської школи, розглядається його постать у контексті не тільки британського, але й усього європейського музичного мистецтва.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що пропонується *оригінальна наукова концепція еволюції творчого стилю Е.Елгара*, визначаються стильові константи оркестрових творів композитора, проводиться їх ґрунтовний аналіз, розкриваються індивідуальні особливості творчої особистості митця, використовується великий масив закордонних праць.

Дисертація побудована за принципом «від загального до приватного», не містить тем, які б не стосувалися виявленню головної мети. Усю працю, яка складається з чотирьох розділів, можна поділити на два змістовні блоки, перший з яких (Розділ 1), присвячений загальній оцінці постаті Е. Елгара, а також пов'язаних з ним понять (*«Britishness»*), «національна композиторська

школа» тощо); другий (Розділи 2-4) – дослідження симфонічної творчості митця, згідно з розробленою О. М. Лисичкою оригінальною науковою концепцією еволюції творчого стилю композитора.

У Першому розділі проводиться докладний аналіз праць англійських науковців щодо життєвого і творчого шляху Е. Елгара, виявляються причини становлення його як композитора. Ґрунтовно досліджується тема «національного» в музиці. Виявлення у музичній мові Е. Елгара суто «англійського», є дискусійним питанням для автора, для його розв’язання науковець окреслює два вектори дослідження: *«Перший з них – це питання про принципову можливість вияву цієї категорії в музиці та про рівні організації твору, на яких національне може бути втілено в музичному тексті. Другий чинник пов’язаний з труднощами визначення, що ж є "англійське", і безпосередньо з особливостями музичної мови Е. Елгара та іноземними впливами на його формування як музиканта»* (с. 37-38). Дослідження окреслених питань проходить крізь призму концепту *«Britishness»* (характерні англійській культурі і мистецтву риси), яка також дозволяє науковцю прослідити зв’язок психотипу композитора з його музикою. Торкаючись питання англійської композиторської школи, автор розглядає творчість і життєвий шлях Г. Перселла – одного з перших її представників, а також інших відомих митців пов’язаних з музичною культурою Англії, зокрема Г. Ф. Генделя і К. Ф. Абея, які не були британцями, але так чи інакше вплинули на її розвиток.

Одним з ціннісних компонентів дисертації є створена автором наукова концепція поділу творчої еволюції майстра у сфері оркестрових жанрів, а саме – пропонується науково дослідити чотири етапи творчості Е. Елгара: *етап пошуків, етап успіху, етап реалізації та етап переосмислення.*

У Розділі 2.1 визначаються риси композиторського стилю Е. Елгара, які надалі стануть характерними для всієї творчості митця, а також ті риси, від яких він поступово відмовився (наприклад, автор пише: *«після виходу з раннього етапу творчості Е. Елгар уникає тем з вираженою жанровою основою [крім*

хоральних, або в ілюстративних випадках, як марш в “Коккейн” – та там маршовість не показана настільки очевидно]» [с. 70]). Проводиться аналіз Серенади, «Севіліани», першої оркестрової увертюри «Фруассар», «Трьох характеристичних п’єс». Зазначається, що Е. Елгар відносився до тих митців, які не раз поверталися до старих творів. Також з’ясовується, що саме лірика і грандіозність – є двома головними «полюсами» його музики (с. 64). Визначаються наступні риси стилю Е. Елгара: тяжіння до програмності, «втілення національного (вірніше – інонаціонального) звукового колориту» (с. 65), тематичне багатство, використання завершального плагального кадансу, переосмислення жанрів (мазурка, марш, гавот тощо). Виявляються деякі риси оркестрування: створення багат шарової фактури, прийом передачі ліній від однієї партії іншій, використання безкінечного канону, відведення великої ролі мідним духовим. У Розділі 2.2 йде мова про творчий етап успіху Е. Елгара. Проводиться аналіз Варіацій «Enigma» («Загадка») для симфонічного оркестру – твору, який допоміг композиторові здобути популярність. З тексту дисертації можна констатувати, що ці Варіації – є певною мірою концептуальним, на що вказують праці різних музикознавців, які намагалися розгадати «загадку». Досліджуються симфонічні увертюри «Cockaigne», у якій змальовується життя Лондону і «На півдні (Алассіо)».

Розділ 3 присвячений *етапу реалізації* (досягнення творчої зрілості композитора). Проводиться ґрунтовний аналіз Першої симфонії, яка «є важливим переломним пунктом не лише в його особистій творчій біографії, а ще й в усій британській музичній історії» (с. 109). Зазначено, що Перша симфонія відноситься до непрограмної музики, однак з Розділу 4 ми дізнаємося, що композитор акцентував на первинності саме програмної музики, і, що навіть у не програмних творах, у них вона замаскована. Виявляється вплив Р. Вагнера (використання жанру хоралу [с.113]), Й. Брамса (поліритмічність фактури [с. 121]), даються деякі порівняння з Г. Берліозом щодо лейтмотивної сторони твору. Науковець проводить аналіз Скрипкового концерту Е. Елгара, виявляє

характерні риси жанру, принципи співвідношення оркестрової і сольної партій, порівнює його з Першою симфонією, увертюрами «*Cockaigne*» і «На Півдні».

У Розділі 4.1 дисертаційної роботи, О. М. Лисичка досліджує *етап переосмислення* (пізній стиль), досліджує Другу симфонію. У ній автор виявляє *«типові для творчості Е. Елгара риси формотворення: "прорив" мотивів головної партії в зону побічної (ц. 16) та використання мотивних та фактурних перетворень»* (с. 159). В аналізі цього твору, дослідник розглядає розвиток мелодичної лінії за кількісним показником тонів між звуками (с. 160). Розділ 4.2 присвячений аналізу Симфонічного етюд «Фальстаф» Е. Елгара. Розглядається етимологія жанрової назви «*symphonic study*», і виявляється, що вона стосується саме вивченню характеру героя п'єс В. Шекспіра (с. 173). Автор пише, що цей твір є одним з найпрогресивніших у зв'язку зі своєю гармонічною мовою: *«і мелодика, і її гармонізація сповнені хроматики, дисонантні акорди стають звичним явищем, а тональний план ускладнюється до тієї міри, коли визначається скоріше постійною зміною устоїв, аніж певною централізацією»* (с. 179). Також О. М. Лисичка відсилається до творів, які були написані до «Фальстафу», порівнюючи їх музичну мову з останнім. В останньому Розділі 4.3. дисертації досліджується остання закінчена оркестрова робота Е. Елгара – Віолончельний концерт.

У Висновках виявляються характерні Е. Елгару риси стилю в контексті оркестрових творів. Дослідник підбиває підсумки кожного етапу творчої еволюції митця окремо, а також визнає, що композитор тяжів до загальноєвропейської музичної мови і не ідентифікував себе як «острівного» композитора.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

1) Зазначено, що композитор не мав професійної музичної освіти, але факт роботи у симфонічних жанрах і здобуття звання одного з видатних англійських композиторів, певною мірою дивує. Вражає ступінь володіння митцем формою і композиторською технікою, про що ми дізнаємося з аналізу

творів у дисертації. Як Ви вважаєте, яким чином Е. Елгару вдалося досягти такого успіху? Чи є згадки щодо його викладачів?

2) Досліджуючи питання національної школи, Ви пишете: *«Якщо під школою <...> розуміти пряму спадкоємність традицій, то Е. Елгара не можна назвати засновником англійської композиторської школи ХХ століття, оскільки ані його германофільство, ані романтичне світовідчуття не отримують продовження в творах наступних поколінь творців»* (с. 37). Які школи, на вашу думку, є сформованими, і Ви, як представник українського музикознавства, чи вважаєте українську школу такою?

3) За законами розвитку будь-якого мистецтва, можливо поділити епохальний стиль на декілька етапів: зародження, розквіт, згасання (з переходом у новий стиль). Але теоретично, або є таким, принцип, коли композитори «домовляють», не створюючи нічого категорично нового. У дисертації є багато знахідок стосовно стилю композитора, його пошуків, композиторської техніки, але як на Вашу думку (у контексті розвитку музичного мистецтва) можливо визначити Е. Елгара – як представника доби пізнього романтизму, який підготував ґрунт для подальшого розвитку музичного мистецтва, або як композитора його абсолютного згасання, який «домовляє»?

Підсумуємо. Дисертація Олександра Миколайовича Лисички **«Композиторські пошуки Едварда Елгара: етапи творчої еволюції (на матеріалі оркестрових творів)»** є ґрунтовним і цілісним дослідженням оркестрового спадку композитора. Наукова мова автора праці – стилістично рівна, інтелектуальна, про що свідчить створення і обґрунтування оригінальної наукової концепції, використання великого масиву англомовних джерел. Висновки до кожного з розділів – лаконічні, мають оригінальний текст. Виявлення головної мети дисертації, проводиться навколо наступних виразів і наукових термінів: твір, тема, мотив, тип тематизму, методи роботи з темою, риси композиторського стилю, композиторська творчість, оркестрова фактура, форма твору, інтонація, висловлювання, звуковисотна лінія/складова, ритмоінтонаційний зворот, національний характер, програмність, типове

«елгарівське» звучання тощо. Окрім цього, ціннісною стороною дисертації є те, що вона відкриває ім'я Е. Елгара українській інтелектуальній спільноті – композитора, чия постать і творчість – мало відома.

Автор дотримався принципів академічної доброчесності, що засвідчено звітом перевірки тексту засобами комплексного онлайн-сервісу Unicheck. Апробація отриманих результатів дисертації підтверджується публікаціями чотирьох статей у фахових виданнях, рекомендованих і затверджених МОН України, чотирьох тез, виданих в збірках матеріалів міжнародних та всеукраїнських конференцій, а також виступами на 13 міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях. Загальний об'єм дисертації викладено на 234 сторінках, з яких основного тексту – 185 сторінок. Список використаних джерел налічує 174 позиції (іноземними мовами – 130 позицій). Дискусійні положення та зауваження до праці О. М. Лисички, які викладені у цій Рецензії не впливають на позитивне враження від праці, а лише дають привід до роздумів щодо окреслених питань. Дисертація О. М. Лисички оцінюється дуже високо, оскільки у ній викладена і обґрунтована оригінальна наукова концепція, а форма дисертації – струнка і виважена. Таким чином дисертаційне дослідження О. М. Лисички відповідає вимогам пунктів 5-9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою КМУ №44 від 12 січня 2022 р., а також затвердженим наказом МОН від 12 січня 2017 року «Вимогам до оформлення дисертації».

У зв'язку з цим, автор дисертації **Олександр Миколайович Лисичка** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво.

Кандидат мистецтвознавства,
старший викладач кафедри композиції та інструментування
ХНУМ імені І.П. Котляревського

Дмитро МАЛИЙ